

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

248251

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวากลุ่มทอผ้าไหมแพรวา
ชุมชนภูไทคำ บ้านโพน ตำบลดโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ว่าที่ร้อยตรีหญิง เบญจมาดา เพ็ญพุด

วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์)
ปีการศึกษา 2553

600253176

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

248251

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวากลุ่มทอผ้าไหมแพรวา
ชุมชนภูไทดำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอลำมั่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ว่าที่ร้อยตรีหญิง เบญญาดา เพิ่มพูล

วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์)
ปีการศึกษา 2553
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

THE PROCESS OF TRANSFERRING LOCAL WISDOM IN
PRAE WA SILK PRODUCTION IN THE PHU THAI DAM
COMMUNITY PRAE WA SILK WEAVING GROUP AT BAN
PHON, PHON SUBDISTRICT, KHAM MUANG DISTRICT,
KALASIN PROVINCE

ACTION SUB LIEUTANEAT BENYADA PERMPUL

A THESIS PRESENTED TO RAMKHAMHAENG UNIVERSITY
IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF EDUCATION
(HUMAN RESOURCES DEVELOPMENT)

2010

COPYRIGHTED BY RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวา
กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ บ้านโพน ตำบลโพน
อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์
ชื่อผู้เขียน ว่าที่ร้อยตรีหญิง เบญญาดา เพิ่มพูล
สาขาวิชา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒิพล สกลเกียรติ ประธานกรรมการ
รองศาสตราจารย์ศรีนวล แก้วแพรง
อาจารย์ ดร. วันชัย ปานจันทร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหงอนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาามหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิมล พุทธิพิธ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์นวลแข ปาลิวนิช)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒิพล สกลเกียรติ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ศรีนวล แก้วแพรง)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. วันชัย ปานจันทร์)

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวา
กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ บ้านโพน ตำบลโพน
อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์
ชื่อผู้เขียน ว่าที่ร้อยตรีหญิง เบญญาดา เพิ่มพูล
ชื่อปริญญา ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
ปีการศึกษา 2553

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒิพล สกลเกียรติ ประธานกรรมการ
2. รองศาสตราจารย์ศรีนวล แก้วแพรง
3. อาจารย์ ดร. วันชัย ปานจันทร์

248251

การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวาของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ บ้านโพน ตำบลโพนอำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ สมาชิกของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ ประกอบด้วย สมาชิกของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ แบบลาดั้งเดิม สมาชิกของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ แบบลาดปัจจุบัน และสมาชิกของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ แบบลาดสมัยใหม่ จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง สรุปผลการศึกษาแบบบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไป นับถือศาสนาพุทธ มีสถานภาพสมรส มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ประกอบอาชีพหลักในการทำนา ประกอบอาชีพเสริมในการทอผ้า มีรายได้เฉลี่ยต่อปีระหว่าง 70,000-120,000

บาท มีรายได้จากการผลิตไหมแพรวาเฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 2,000-10,000 บาท และมีสมาชิกในครอบครัว 1 คนที่ทอผ้าไหมแพรวาเป็น

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาตั้งแต่อายุ 10 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์ในการผลิตผ้าไหมแพรวา 12 ปีขึ้นไป มีความสนใจการผลิตไหมแพรวาเนื่องจากอยากทำเป็นอาชีพและมีรายได้ มีความชอบและใจรัก อีกทั้งต้องการให้มีผู้สืบทอดการผลิตผ้าไหมแพรวาต่อไป ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้การผลิตไหมแพรวาจากแม่ โดยได้รับวิธีการถ่ายทอดความรู้จากการสังเกต ทดลองทำ และสั่งสมประสบการณ์ สามารถผลิตผ้าไหมแพรวาได้ทุกลวดลาย (ลายช่อดอกไม้ ลายงูลอย ลายขอ ลายขอก่าย ลายต่าบั้ง ลายจุ่มดินหมา ลายดอกดาว ลายดอกบัว ลายหอยอื่น ลายหอนอน ลายขาเข ลายดอกกระบวนน้อย และลายช่อตีนพาน) โดยขั้นตอนแรกที่ได้รับการฝึกฝนคือ การปลูกหม่อน และเลี้ยงไหม ครั้งแรกที่เริ่มหัดผลิตผ้าไหมแพรวาคือ ลายงูลอย และลายพญานาค ซึ่งลวดลายที่คิดว่าทอได้ง่ายที่สุดคือ ลายงูลอย และลวดลายที่คิดว่าทอได้ยากที่สุดคือ ลายช่อตีนพาน

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวาของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวา ชุมชนภูไทคำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้ง 3 กลุ่ม อันได้แก่ แบบลายดั้งเดิม แบบลายปัจจุบัน และแบบลายสมัยใหม่ พบว่า รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเป็นการสืบทอดความรู้ภายในชุมชนสมาชิกในชุมชนทุกคนได้คลุกคลีและมีความคุ้นเคยมาตั้งแต่เด็ก ใช้วิธีสาธิต คือ การทอให้ดูเป็นตัวอย่าง การลงมือ ทำจริง มีการลองผิดลองถูก และการรวมกลุ่มกันเพื่อคิดลวดลายใหม่ ๆ

แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้คือการทอผ้าไหมแพรวาทำให้เกิดรายได้ และผู้รับการถ่ายทอด ยังมีความภาคภูมิใจที่ผ้าไหมแพรวากลายเป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ได้สร้าง ชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและนอกประเทศ และเป็นภูมิปัญญาที่เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้นด้วย

ABSTRACT

Thesis Title	The Process of Transferring Local Wisdom in <i>Prae Wa</i> Silk Production in the Phu Thai Dam Community <i>Prae Wa</i> Silk Weaving Group at Ban Phon, Phon Subdistrict, Kham Muang District, Kalasin Province
Student's Name	Act 2LT Benyada Permpul
Degree Sought	Master of Education
Field of Study	Human Resources Development
Academic Year	2010

Advisory Committee

1. Asst. Prof. Dr. Wuthipon Sakonkiat	Chairperson
2. Assoc. Prof. Srinual Kaewprak	
3. Dr. Wanchai Panjan	

248251

In this thesis, the researcher investigates the process of transferring local wisdom in *Prae Wa* silk production in the Phu Thai Dam community *Prae Wa* Silk Weaving Group at Ban Phon, Phon subdistrict, Kham Muang district, Kalasin province.

The sample population consisted of twenty members of the Phu Thai Dam community *Prae Wa* silk weaving group engaged in the original, current, and innovative styles of weaving.

The instruments of research used by the researcher were structured and non-structured interview forms. Findings were presented in the form of descriptive narration.

Most of the interviewees were older than the age of thirty. They were married Buddhists with a *matthayom sueksa* level of education. In respect to occupation, they were principally farmers and also occupied as weavers. Their average annual income was between 70,000 and 120,000 baht. The monthly income derived from the production of *Prae Wa* silk was between 2,000 and 10,000 baht. Each family had a family member who could weave *Prae Wa* silk.

Most of the interviewees had had this traditional knowledge transferred to them since they were ten years of age and thence on a continuing basis. They had twelve or more years of experience in producing *Prae Wa* silk. They were interested in the production of *Prae Wa* silk because they would like to make careers as producers of this silk product which would provide them with an income. They greatly enjoyed the silk production work. In addition, they would like to have somebody to whom they could impart the knowledge they harbored of the production of *Prae Wa* silk as a kind of inheritance. Most of them had had this knowledge transferred from their mothers. This knowledge transfer was affected and solidified through observation, experimentation, and the accumulation of experience.

They were adept at weaving *Prae Wa* silk in a wide range of patterns (bunches of flowers, floating snakes, hooks, intertwined hooks, tabong, chum

tin ma, star flowers, lotus, vertical towers, horizontal towers, kha khe, krabuan noi flower, and cho tin phan). The first step in training was to be trained in growing mulberry trees and raising silkworms. Their first productions of *Prae Wa* silk cloth involved weaving patterns of floating snakes and serpents. The floating snake pattern was considered the easiest pattern to weave with the most difficult one being the *cho tin phan* pattern.

In regard to the process of local wisdom transfer in respect to the three styles of weaving, viz., original, current, and innovative, the pattern of transfer was based on community inheritance through the fact that all members of the community were familiar with and accustomed to the weaving of this cloth from childhood. The direct method of transfer was through demonstration by presenting examples of the process of weaving to the learners. In the next stage, learners would experiment with weaving involving a trial and error process. They consulted with one another when they were concerned to develop innovative patterns.

The motivation for knowledge transfer in this case is that *Prae Wa* silk weaving is a source of income and the persons receiving knowledge transfer are proud to see *Prae Wa* silk become a symbol of Kalasin province. *Prae Wa* has become famous and is well-known both domestically and abroad. This is indeed a case in which local wisdom can be of direct economic value to the local area, thereby enhancing the quality of life of villagers.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒิพล สกลเกียรติ ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร. วันชัย ปานจันทร์ รองศาสตราจารย์ศรีนวล แก้วแพรง และรองศาสตราจารย์นวลแข ปาลินิช ประธานสอบวิทยานิพนธ์ที่สนับสนุนช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา แนะนำ และข้อคิดเห็นต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญที่ได้เสียสละเวลา ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือในการวิจัยจนมีความสมบูรณ์ถูกต้อง

ขอขอบคุณ คุณพงษ์ชุตย์ โพนนะทา และสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ช่วยเหลือในการให้ข้อมูลจนสามารถทำงานวิจัยสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ สาขาวิชาการพัฒนาศาสตร์พยาบาล ที่ให้กำลังใจในการศึกษา และให้ความช่วยเหลือในการวิจัยครั้งนี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ พี่ชาย น้องสาว บุตรชาย และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ให้กำลังใจและสนับสนุนทุนการศึกษาของผู้วิจัย และขอขอบพระคุณ ครู อาจารย์ ที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ผู้วิจัยตลอดมา

เบญญาดา เพิ่มพูล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(4)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(9)
สารบัญภาพประกอบ.....	(13)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และการถ่ายทอดภูมิปัญญา.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้.....	21
แนวคิดเกี่ยวกับความรู้.....	26
แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้.....	44
ประวัติความเป็นมา และการผลิตผ้าไหมแพรวาของกลุ่มทอผ้าไหม แพรวาชุมชนภูไทคำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์.....	60
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	93

สารบัญ

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	101
ประชากร.....	101
ตัวแปรที่ศึกษา.....	102
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	102
การสร้างเครื่องมือในการวิจัย.....	103
วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล.....	104
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	106
4 ผลการวิจัย.....	107
ด้านสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์.....	107
ด้านกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวาของ กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ.....	109
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	124
สรุป.....	124
อภิปรายผล.....	129
ข้อเสนอแนะ.....	132
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	133
ภาคผนวก	
ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ.....	135
ข หนังสือขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถาม.....	137
ค แบบประเมินผู้เชี่ยวชาญ.....	139
ง ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา IOC.....	142

สารบัญ

บทที่	หน้า
จ แบบสัมภาษณ์.....	145
ฉ 60 ถวดลายของผ้าไหมแพรวา.....	152
ช ถวดลายของผ้าไหมแพรวาเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนพรรษาครบ 80 พรรษา ในวันที่ 5 ธันวาคม 2550.....	171
บรรณานุกรม.....	175
ประวัติผู้เขียน.....	184

สารบัญภาพประกอบ

ภาพ	หน้า
1 กระบวนการจัดการความรู้.....	35
2 ตัวอย่างผ้าแล้ว.....	66
3 ภาพพิมพ์และกระสวย.....	77
4 ภาพเขาหรือเหา.....	78
5 ภาพการใช้ผ้าแพรวาเป็นผ้าสไบหมิ่นเฉียงบ่า หรือผ้าเบี่ยง.....	81
6 ภาพตะกอกเก็บลวดลายผ้าไหมแพรวา.....	82
7 ภาพชายครูยของผ้าไหมแพรวา.....	83
8 ภาพลายเล็ก หรือลายคั่น.....	84
9 ภาพลายเชิงผ้า.....	87
10 ภาพลายใหญ่.....	88
11 ภาพผ้าไหมแพรวาลวดลายดั้งเดิม.....	91
12 ภาพผ้าไหมแพรวาลวดลายปัจจุบัน.....	92
13 ภาพคุณพงษ์ชุต โพนะทา ผู้คิดค้นลวดลายผ้าไหมแพรวาลวดลายสมัยใหม่ และภาพผ้าไหมแพรวาลวดลายสมัยใหม่.....	93